

ВІДГУК

офіційного опонента

віцепрезидента з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Закладу вищої освіти «Університет трансформації майбутнього»,

доктора економічних наук, професора **ШАПОШНИКОВА Костянтина Сергійовича**

на дисертацію **КИРИЧЕНКО Юлії Владиславівни** на тему:

«Формування економічного механізму розвитку сільських територій»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 Економіка»

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність обраної теми визначається необхідністю переосмислення підходів до розвитку сільських територій України в умовах децентралізації, цифровізації, євроінтеграційних процесів з урахуванням впливу економічних і безпекових викликів. Сільські території відіграють провідну роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави, зайнятості населення, продовольчої безпеки та використанні локального ресурсного потенціалу. Водночас результативність та ефективність їх розвитку дедалі більше залежить від фінансової безпеки територіальних громад, якості саме стратегічного управління, доступності сучасних інструментів державної підтримки та здатності місцевих органів влади оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Сучасний розвиток системи управління сільськими територіями передбачає активне впровадження цифрових інструментів у процеси аналізу, планування та прийняття управлінських рішень, при використанні даних для планування, оцінки та контролю реалізації стратегій і економічних програм розвитку. Не менш вагомим значення набуває врахування національних підходів, європейських принципів регіонального, а також територіального розвитку, що зумовлює необхідність підвищення прозорості державної підтримки, посилення ролі громад й формування дієвих механізмів взаємодії держави, місцевого самоврядування, бізнесу та інших учасників з метою розвитку сільських територій.

Таким чином, дисертаційне дослідження Кириченко Юлії Владиславівни на тему: «Формування економічного механізму розвитку сільських територій» є своєчасним і актуальним, має вагоме теоретичне та прикладне значення та спрямоване на вирішення важливого наукового завдання щодо формування й удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій, підвищення фінансового забезпечення територіальних громад, а також створення передумов для їх сталого розвитку з урахуванням необхідності першочергових змін в економіці України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації.

Аналіз дисертації Кириченко Юлії Владиславівни свідчить про належний рівень

обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків і практичних рекомендацій. Авторка послідовно поєднує теоретичне осмислення проблем розвитку сільських територій із аналітичним оцінюванням їх сучасного стану та розробленням прикладних інструментів удосконалення економічного механізму. Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням широкої інформаційної бази, що включає наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, нормативно-правові акти, офіційні статистичні та аналітичні матеріали, дані органів державної влади і місцевого самоврядування, а також результати власних досліджень здобувачки.

Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій щодо формування й удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій. Поставлена мета логічно конкретизується у системі завдань, послідовне вирішення яких визначило структуру роботи та забезпечило взаємозв'язок між її теоретичною, методичною й прикладною частинами.

Методичну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, серед яких морфологічний та структурно-логічний аналіз, методи синтезу, групування й узагальнення, порівняльний та економіко-математичний методи, графічне представлення результатів і моделювання. Їх комплексне застосування дало можливість дослідити сільські території як складну соціально-економічну систему, визначити взаємозв'язки між її окремими складовими та сформувати практичні напрями реалізації економічного механізму в умовах сучасних глобальних трансформаційних процесів.

У першому розділі дисертації «Науково-теоретичні засади формування економічного механізму розвитку сільських територій» (с. 26–105) систематизовано теоретичні підходи до розвитку сільських територій та формування відповідного економічного механізму. Авторкою досліджено сутність і зміст ключових категорій, зокрема «стратегія розвитку», «регіон» та «економічні виклики», розглянуто пріоритети державної підтримки та сформовано методичне підґрунтя для подальшого аналізу економічних процесів на рівні територій і громад.

У другому розділі «Методологічні підходи до оцінки та моніторингу розвитку сільських територій» (с. 107–164) здійснено оцінювання сучасного стану та основних тенденцій територіального розвитку, досліджено результативність реалізації цілей та можливості вдосконалення управлінських процесів в громадах. Окрему увагу приділено питанням порівнянності показників, оцінюванню ефективності управління та узагальненню міжнародного досвіду моніторингу розвитку сільських територій.

У третьому розділі «Удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій» (с. 166–209) сформовано прикладну частину дослідження. Авторкою обґрунтовано концептуальні засади вдосконалення економічного механізму розвитку

сільських територій, запропоновано модель формування напрямів економічного розвитку територіальних громад, розроблено підхід до створення цифрової системи державної підтримки в контексті диджиталізації та євроінтеграції, а також розвинуто інструментарій сценарного моделювання розвитку сільських територій. Важливо, що запропоновані положення орієнтовані на підвищення адаптивності системи управління, використання даних у процесі прийняття рішень та посилення здатності територіальних громад реагувати на сучасні економічні виклики.

Логіка побудови роботи, використаний методичний інструментарій та взаємозв'язок отриманих результатів дають підстави вважати сформульовані у дисертації положення, висновки і пропозиції належно аргументованими та достовірними.

Достовірність результатів і наукова новизна досліджень. Наукова новизна дисертації визначається комплексним розвитком теоретичних, методичних і прикладних положень щодо формування економічного механізму розвитку сільських територій в умовах інституційних трансформацій, цифровізації, децентралізації та посилення зовнішніх економічних викликів.

Авторкою сформовано систему наукових результатів, що охоплює організаційно-економічне забезпечення реалізації проєктів розвитку, удосконалення стратегічного управління територіальними громадами, оцінювання їх стійкості та використання цифрових і сценарних інструментів у процесі прийняття управлінських рішень.

По-перше, наукову цінність має розроблений організаційно-економічний механізм реалізації проєктів і програм розвитку сільських територій, у межах якого узгоджено цілі, функції, організаційно-економічні елементи та інструменти управлінського впливу. Запропонований підхід створює основу для координації дій органів влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів розвитку й забезпечує зв'язок між стратегічними пріоритетами території та практичними механізмами їх реалізації.

По-друге, авторкою запропоновано концептуальну модель формування напрямів економічного розвитку сільських територій і територіальних громад, орієнтовану на зміцнення їх фінансової автономії та спроможності. Важливою особливістю моделі є використання сервісно-орієнтованого підходу та поєднання стратегічних, ресурсних, інституційних і управлінських складових, що дозволяє враховувати особливості конкретної території та підвищувати адаптивність управлінських рішень.

По-третє, вагомим результатом є обґрунтування методичного підходу до оцінювання сталого розвитку територій з урахуванням ризиків, загроз та індикаторів стійкості, а також розвиток інструментарію сценарного моделювання на основі когнітивного аналізу. Застосування такого підходу дає можливість оцінювати вплив внутрішніх і зовнішніх

факторів, порівнювати альтернативні варіанти розвитку та обґрунтовувати напрями коригування соціально-економічних диспропорцій.

Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням широкої інформаційної бази, що включає нормативно-правові акти, офіційні статистичні матеріали, дані органів державної влади і місцевого самоврядування, матеріали міжнародних організацій та наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів. Методична обґрунтованість результатів підтверджується комплексним застосуванням порівняльного та економіко-математичного аналізу, групування, методів синтезу, узагальнення і моделювання. Результати дослідження пройшли апробацію у наукових публікаціях, на міжнародних науково-практичних конференціях та отримали практичне впровадження.

Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення та висновки є належно аргументованими і достовірними, а отримані результати характеризуються науковою новизною, системністю та практичною спрямованістю. Поєднання стратегічних, цифрових і сценарних підходів надає дослідженню комплексного характеру та посилює його значення для розвитку сучасної системи формування економічного механізму розвитку сільських територій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Одержані у процесі дослідження результати мають безпосередній зв'язок із сучасними напрямами наукового забезпечення територіального розвитку, стратегічного управління та цифрової трансформації системи державної підтримки. Розроблені авторкою науково-методичні положення, моделі та практичні рекомендації можуть бути використані органами державної влади й місцевого самоврядування при формуванні стратегій і програм розвитку територіальних громад, удосконаленні механізмів державної підтримки, запровадженні цифрових інструментів управління та підвищенні ефективності використання фінансового і ресурсного потенціалу сільських територій.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643) та «Наукове обґрунтування агротехнологічних рішень регулювання розвитку циркулярної та блакитної економіки в сільському і рибному господарстві для реабілітації військовослужбовців і повоєнної відбудови України» (номер державної реєстрації 0125U001973). У межах зазначених тем авторкою обґрунтовано підходи до формування економічного механізму розвитку сільських територій, стратегічного планування розвитку громад та вдосконалення державної підтримки в умовах сучасних економічних викликів.

Практичне значення результатів дослідження. Практична значущість дисертації Кириченко Юлії Владиславівни полягає у можливості застосування запропонованих науково-методичних положень і рекомендацій у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування при стратегічному плануванні розвитку територіальних громад, удосконаленні механізмів державної підтримки та впровадженні цифрових інструментів управління.

Окремі результати дослідження використано у діяльності Мереф'янської міської ради, Харківської громадської організації «Єврорегіон «Слобожанщина» та громадської організації «ВСБ «Еліта Націй». Наукові результати також впроваджено у навчальний процес Національного університету біоресурсів і природокористування України в межах освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка».

Отримані результати мають прикладну спрямованість і можуть бути використані для підвищення адаптивності системи управління сільськими територіями, зміцнення фінансової та інституційної спроможності громад і підвищення ефективності реалізації стратегій їх розвитку.

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих працях. Основні наукові результати дисертаційного дослідження Кириченко Юлії Владиславівни належним чином висвітлено у публікаціях авторки. За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць, з яких стаття у науковому виданні, включеному до категорії А Переліку наукових фахових видань України, 4 статті у наукових виданнях, включених до категорії Б Переліку наукових фахових видань України, 3 статті в інших виданнях, 4 тези наукових доповідей.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами ознайомлення з дисертацією Кириченко Юлії Владиславівни ознак порушення академічної доброчесності не встановлено. У тексті дисертації коректно оформлено посилання на використані наукові праці, нормативно-правові акти, статистичні та аналітичні матеріали. Положення і результати, запозичені з інших джерел, належним чином ідентифіковані та супроводжуються відповідними посиланнями. Авторські висновки й наукові результати мають самостійний характер, що свідчить про дотримання здобувачкою принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо роботи. Дисертація Кириченко Юлії Владиславівни є завершеним, логічно структурованим науковим дослідженням, виконаним

на належному теоретико-методичному рівні. Водночас окремі положення роботи мають дискусійний характер та можуть бути предметом подальшого наукового опрацювання:

1. Одним із важливих результатів роботи є концептуальна модель формування напрямів економічного розвитку територіальних громад, орієнтована на підвищення їх фінансової автономії та спроможності на основі сервісно-орієнтованого підходу. Водночас практичну цінність запропонованої моделі можна було б посилити шляхом конкретизації системи показників, за якими оцінюватиметься результативність саме сервісно-орієнтованого підходу та його вплив на фінансову спроможність громади. Це дозволило б чіткіше простежити взаємозв'язок між запропонованими управлінськими інструментами та кінцевими результатами територіального розвитку.

2. У дисертації значну увагу приділено міжнародному досвіду та євроінтеграційному контексту розвитку територій, зокрема партнерським підходам, моніторингу соціально-економічного розвитку та взаємодії органів місцевого самоврядування, бізнесу, громадськості й міжнародних інституцій. Водночас доцільним було б більш чітко визначити, які саме європейські інструменти та механізми можуть бути безпосередньо інтегровані у запропонований економічний механізм розвитку сільських територій України, а які потребують інституційної адаптації до національних умов.

3. Авторкою обґрунтовано необхідність підвищення фінансової автономії територіальних громад. Проведений аналіз свідчить, що у структурі доходів місцевих бюджетів значну частку становлять офіційні трансферти, що підтверджує збереження залежності громад від зовнішнього фінансування. Водночас прикладну спрямованість дослідження можна було б посилити кількісним оцінюванням очікуваного впливу запропонованих заходів на зростання власних доходів громад та зменшення їх трансфертної залежності.

4. Значний науковий інтерес становить запропонована авторкою цифрова система державної підтримки, що передбачає взаємодію держави, територіальних громад, бізнесу та партнерів, інтеграцію цифрових платформ і автоматизацію управлінських процесів. Водночас для підвищення практичної реалізованості цієї моделі доцільно було б більш детально розмежувати функції та відповідальність її основних учасників, а також визначити механізми міжвідомчої координації та взаємодії різних цифрових платформ у межах єдиної системи.

5. У роботі здійснено оцінювання результативності реалізації стратегічних цілей територіальної громади та встановлено нерівномірність їх досягнення. Зокрема, загальний інтегральний показник реалізації Стратегії становив 2,5 бала із 5 можливих. Водночас доцільним було б більш детально формалізувати механізм трансформації результатів такого моніторингу у конкретні управлінські рішення, зокрема перегляд пріоритетів, перерозподіл

фінансових ресурсів або коригування відповідних програм і проєктів розвитку. Це дало б змогу посилити зв'язок між оцінюванням результативності та практичним стратегічним управлінням територіальною громадою.

Зазначені зауваження мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Вони спрямовані на подальший розвиток запропонованих авторкою положень та надають можливість більш повно розкрити окремі аспекти дослідження під час публічного захисту. Висловлені зауваження не впливають на наукову новизну, достовірність та практичну значущість одержаних результатів.

Загальний висновок. Дисертація Кириченко Юлії Владиславівни на тему: «Формування економічного механізму розвитку сільських територій» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій вирішено актуальне наукове завдання, пов'язане з теоретичним обґрунтуванням і розробленням практичних рекомендацій щодо формування та удосконалення економічного механізму розвитку сільських територій. Дисертація характеризується актуальністю, логічною структурованістю, належним рівнем теоретичного та методичного опрацювання проблематики, а також чітко вираженою прикладною спрямованістю. Особливої уваги заслуговує орієнтація дослідження на сучасні трансформаційні процеси, пов'язані з децентралізацією, цифровізацією, євроінтеграцією, необхідністю зміцнення фінансової та інституційної спроможності територіальних громад і підвищення адаптивності системи управління до економічних та безпекових викликів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні організаційно-економічного механізму реалізації проєктів і програм розвитку сільських територій, концептуальної моделі формування напрямів економічного розвитку територіальних громад, методичного підходу до оцінювання сталого розвитку територій, а також у розвитку підходів до сценарного моделювання та формування цифрової системи державної підтримки. Комплексне поєднання стратегічних, фінансових, інституційних, цифрових та аналітичних інструментів надає отриманим результатам системного характеру та визначає можливість їх практичного використання у процесах управління територіальним розвитком.

Достовірність наукових положень і висновків забезпечується використанням відповідної інформаційної бази та сучасного методичного інструментарію, а також апробацією основних результатів дослідження. Результати дисертації відображені у наукових публікаціях здобувачки, впроваджені у практичну діяльність та освітній процес. Ознак порушення академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

Висловлені у відгуку зауваження мають дискусійний та рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження.

Таким чином, вважаю, що за актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, структурою та рівнем виконання дисертація відповідає вимогам, установленим до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а здобувачка Кириченко Юлія Владиславівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

**Офіційний опонент віцепрезидент з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Закладу вищої освіти «Університет трансформації майбутнього», доктор економічних
наук, професор Костянтин ШАПОШНИКОВ**